

براہوئی خلقی شیرتے ٹی ندارہ کشی ناپٹ وپولی جاچ

منصور گل

ایم فل سکالر براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

ڈاکٹر وحید رزاق

اسسٹنٹ پروفیسر شعبہ براہوئی جامعہ بلوچستان کوئٹہ

Abstract

Folk literature is purely human mental evolution. Superstitions have their own specific status in human mental evolution. Form these superstitions struggle for freedom and folk literature came into being, Folk literature began with human evolution. Folk literature is expended on long human life, its feelings and a long experience. It has a long journey from one to second person then Generation and then ahead, and it still exists. The ancient people had their strong ties with nature. What and how people have dealt with nature and what have remained their religious ideologies with nature; it can be seen and found in folk literature. Thus it becomes visible that what has remained or what has made their relationship much stronger with nature. Ancient human ties with nature can also be seen in Brahui literature where it can be seen that they have discussed the beautiful scene and landscapes of nature in a beautiful way. Sights and pictures which can be seen and viewed by human eye are renowned as scenery. When these

scenes are brought in literature and written in words are called Scenography (Nidara Kashi). Brahui folk literature specially in poetry which are known as "Khalqi Shair" have visible instances of Scenography. In this article the scenes which are available in Brahui folk literature are discussed. And it has been brought up that how the ancient people have used poetry to express their feelings and experiences and brought them in beautiful scenes.

KEY WORDS: Superstitions, Religious Ideologies,

چانداری

ندارہ کشی اسہ فن کسے۔ انسان فطرت او فطری آندارہ غامبتون گنڈوک مریک۔ ہر کنڈ قدرت نازیبا غا جہان ندارہ غاتیان پُرارے۔ ہر بندغ فطرت ناندارہ غاتا کڑمبی اٹی ڈب مرسا کائک اوزیبا غا جہان اے خنک۔ ندارہ کشی تینا تہٹی بھلو جہان کس تحک۔ ندارہ کشی لوز آتا ہمو جادو گری اے ارادے ٹہیفو کا (تخلیق کار) ہندن بیان کیک کہ خوانو کا ہمو ندارہ تینا مونا محسوس کیک۔ ندارہ کشی نا تینا وڈ وڈول اس مریک۔ ہمو وڈ وڈول تے پورؤ کرسا شاعری ٹی اونا رنگ شاعنگک۔ ندارہ کشی ہروڈ ناما حول اے بیان کنگک نالانگی تحک۔ خوشی، غمی، ویرانی، آبادی تارنگے لوز آتے ٹی آسانی اٹ بیان کنگک۔ جوائنگ ٹہیفو کا نکمال مریک کہ او تینا لوز آتے ہندن لوپ کریسہ کیک کہ خوانو کا نامونا ہمودوروشم ہمو وڈ برے ہرا جوزہ کیفیت اوڑا خنگک وخت آ مریک ہمو کیفیت خوانو کا بندغ نئی بش کیک۔ حفیظ سرپرہ تینا پٹ وپول ٹی ندارہ کشی اے داوڑ بیان کیک ”ندارہ ہمو جاگہ یا ہندے پارہ ہراخن تا مونا مرے۔ خنگکو کا یا نظر ٹی بروکا جاگہ یا ہند“ (سرپرہ، 2016، 9) ندارہ لوز براہوئی زبان ٹی عربی او فارسی آن بروکو لوز کس اے۔ عربی او فارسی نا نظارہ براہوئی ٹی بولی مٹ مرسا ندارہ جوڑ مسنے۔ براہوئی ٹی تواریظ، نا جاگہ غا ”د“ نا تواریظ پاننگک۔ اندا خاتران لوز نظارہ براہوئی ٹی

بدل مرساندارہ پاننگ۔ ”براہوئی نالفظ ندارہ ہم اصل نئی عربی نالفظ ”نظارہ“ (دیدار، تماشا، نظر) نا توارمٹی اے۔ ہمرکہ عربی نا ”ظ“ یا ”ز“ نا توار براہوئی ٹی ”ذ“ نئی بدل مریک دہنکہ نظارہ توارمٹی ان ندارہ ہندن نذر (خدانا کسراٹ پتنگ، قربان کنگ، قربان، صدقہ، ایثار) توارمٹی ان براہوئی ٹی نذر نئی بدل مسنے۔ نظارہ یا منظر نا ماخذ اسٹ اے۔ لفظ ندارہ براہوئی ٹی خلقی شاعری آن استعمال مرسا بنگٹی اے“ (سرپرہ، 2016، 11) ندارہ کشی آن مراد اردو نا منظر نگاری یا مرقع نگاری نا ہنگ۔ ندارہ کشی آن مراد ہمولوز آک ہراتے خواننگ آن اسہ دروشم (تصویر) نس مونا برے۔

مرقع نگاری اسہ ادبی او اصطلاح نس اے۔ دانا بارواٹی پروفیسر انور جمال دہن نوشتہ کیک ”اسہ (واقعہ) مروکا کاریم اسینا ندارہ ئے ہندن بیان کنگہ ہراڑان ہمو واقعہ یا ندارہ نا دروشم (تصویر) مونا برے۔ شاعر اسہ واقعہ یا منظر نا راست آن بیدس تینا تخیل (ٹن) نا کمک آن بھازانگار گڑا تا زیہا کبین مریک۔ اسہ مروکا کاریم یا ندارہ سینالوز آتیی بیان کنگ اے ”ندارہ کشی“ پارہ۔“ (جمال، 2017، 162)

اردو شاعری ئے خواننگ آن داسا تمک کہ ندارہ سے نا منظر نگاری کن مسہ یا چار بندنا کمک ہنگانے۔ جاگہ جاگہ اسے مصرعہ سیٹی ندارہ (منظر) اسے نا مقصد پور و مریک۔ ہندن فارسی شاعری ٹی ہم ننے منظر نگاری نا وڈول وڈول او دروشم اردو امبار نظر بریک۔ براہوئی، بلوچی، سندھی، او پشتو جدید (اینویہ) شاعری ٹی اسہ منظر کن پورا و نظم ہم لکنگانے۔

براہوئی مخلوق نا اولیکو یا مسکو ہی آوخت اسہ بھلوتا ریخ نس تخک۔ براہوئی تازنڈ و بش ہمو ڈغار آ مسنے ہرا کہ وخت نسے ٹی دہ ہزار سال مسٹ مہر گڑھ نا تہذیب مسنے۔ داوخت اسکان دا تہذیب کلان متکنا تہذیب پاننگ۔ مسکوئیہ دور اینو خلقی یا پہوالی آ دیتاک (تاریخ) نا پنٹ چاسندار ارے۔ سون براہوئی افضل مینگل نا کتاب ”چمکلی“ ٹی پانیک ”وخت نا تعین ہندن ء کہ اگہ انسان نا تخلیق کروڑا تا سال نا ء تو ہمون ادب ہم ہندا خس متکن ء۔ تو ہندن دا تعریف اینو پھگہ خلقی ادب کن

کئنگلک کہ ہر زبان سے نا خلقی ادب ہموخس مُتکن مریک ہخس کہ اوزبان مُتکن ء۔ اگہ داہیت نا پدورندٹ براہوئی زبان واو نا خلقی ادب نا جاج کینہ تو براہوئی زبان کسے لسانیات نا بھازی معتبرا ماہراک دراوڑی قرار تسنو، پروڈوڈرویدین ہم پارینو۔ ہنداکان آثار قدیمہ ناہوماہراک ہراکہ مہر گرٹھ وموہن جودڑوناپٹسٹ کریروچان ہلکراوفاپانگے کہ دامتکنا تہذیب آک بالترتیب ہفت یا نہمہ و پنج و شش ہزار سال مُتکن اریر۔ دافتا زبان دراوڑی مسنے۔ تودا ایب وکیب ٹی داوخت اسٹنگا زبان براہوئی ء کہ ہیت کئنگلک۔ دانا مطلب ء کہ دا تہذیب آتا وارث آک براہونیک مسنو۔“ (مینگل، 2004، 9)

خلق آک اینو ہم اریرولے خلقی نا اصطلاح براہوئی نا مسکوئی آ دور نا چیرہ ءے ایٹک۔ براہوئی ناخشیہ زبان آک مریر یا کوڑی نا پین چندی زبانک کل اسہ دیتا کیہ (تاریخ) کس تحرہ۔ او تاریخ ٹی اوفتا زنداوش، کاروکڑدہمپ ولڈ زندا شیفی بڑی خوشی وغم ڈکال و آسرائی خنگلک۔ براہوئی مخلوق نا خلقی آ دور ٹی ننے انسانی زندنا ہر دروشم خنگلک۔ مسکوہی آ بندغاک بھاز سادہ وسچا مسونو۔ اوفتاسچائی و سادئی اوتا گچین انکا ادب آن خنگلک۔ مسکوہی آ مخلوق نا ادب خلقی یا پہوالی آ ادب نا پین اٹ پنی ارے۔ خلقی ادب براہونیتا (براہوئی تا) بھلوڈی کس اے۔ دا ادب ننے اسکان زہ بہ زہ مرسہ (سینہ بہ سینہ) سرمسے۔ پٹ وپول کروکاک پارینو ہر زبان نا ادب نا بناء شاعری آن مسنے۔ براہوئی خلقی ادب ٹی ہم شاعری نا بھلوڈی کس خنگلک ارا کہ پہوال مخلوق نا زندنا آ دینک اریر۔ خلقی آ مخلوق نا شاعری اوفتا زندنا ہر ویل و خواری، سختی سوری، یات، شیفی و بڑی تا درشانی ءے کیک۔ ”خلق آ شیمرا تا زبان سادہ و صاف مریک۔ سفر ٹی آلمیک یا گدان ٹی تو لوکا براہوئی پہوالاک یا خلق نا کڈی و شکلی ٹی ہنکی آ نیاڑیک، کھر خوافو کا شوان یا وادانی تے ٹی جوزہ ءے ہے کروکا بز غرتیناسات تیری کن ء اُست نا ارمان تے خیالاتا دروشم ٹی گٹ اٹ بیرفک۔ دہن براہوئی نا د خلقی آ شیمراک زندوزندنا ہر بخش نا باروٹ اریر“ (مینگل، 2004، 11) مسکوہی آ سچا و سادہ غا مخلوق نا شاعری اوفتا زندنا پورا وچیرہ

(دروشم۔ تصویر) کس ارے۔

شاعری ٹی ندارہ کشی مثنوی، مرثیہ، قصیدہ او غزل نئی کنگا نے نظم او ایلو صنف آتے ٹی گڑاس جاگہ غا ندارہ کشی نارنگ خٹنگ۔ اُردو شاعری ٹی میر تقی میر آن ہلیس اینو اسکان اخدر شاعر کہ گدرینگا نو افک تینا شاعری ے ندارہ کشی آن بیر فینو۔ اُردو شاعری ٹی مرزا اسد اللہ خان غالب، امیر خسرو، نظیر اکبر آبادی، جوش ملیح آبادی، میر انیس، علامہ اقبال اور پین چندی پنک اریر ہر افک تینا شاعری ے ندارہ کشی نارنگ آتے تون زیبا و دلکش کریر۔ ہندن فارسی ٹی امیر خسرو، بیدل، اقبال، سہیل کاکوری او بلوچی ٹی گل خان نصیر، پشتو ٹی خوشحال خان خٹک تینا شاعری ے ندارہ کشی آن زیبار کریر۔ انگریزی ادب نا 17 ویں صدی نا شاعر ورڈ زور تھ ے ندارہ کشی نا کماش پانگہ۔ چینی، جاپانی، روسی، ترکی او ہندی زبان نا ادب اے ام زیبار کنگ کن ندارہ کشی کنگا نے۔

براہوئی اینو نیہ (جدید) شاعری ٹی ندارہ کشی اردو او فارسی آن خوک خٹنگ۔ براہوئی شاعری ٹی پیرل زبیرانی ندارہ کشی نا استاد ارے۔ اوندارہ غاتے لوز آتے ٹی ہندن بیان کرینے کہ خوانو کا تے ٹی ہمو کیفیت و احساس ے ودی کرینے کہ افک تینے شاعر نا ندارہ ٹا نیامٹ محسوس کیرہ۔ داڑان بیدس ایلو شاعر کہ ہمندارہ کشی نافن ے تینا شاعری ٹی جاگہ تسنو۔ براہوئی نا متکنا شاعری ٹی ہمندارہ کشی نا گنج آک اریر۔ خلقی شیرک جدید شاعری آن چپ اریر۔ براہوئی خلقی آ شاعری نا بھلا بشخ مثنوی ٹی ارے۔ مثنوی شاعری نا ہمو صنف ے پارہ ہرا ٹی مرغن قصہ غاک او داستان آک منظوم وڑٹ بیان مریرہ۔ ”براہوئی خلقی شاعری ٹی جذبہ غاتا، احساس، خواہس، غوہ ہنداری ارمان آتا جتا جتا غاتا اثر آتا اسہ شابیت و تالان و دنیا کس وادان ارے۔ دا مثنوی طرز نا خلقی شیرا تے ٹی ہر قسم نا مضمون و مطلب آک ادا کنگا نو۔ دنیا جہان نا قصہ، واقعہ، رزمیہ (جنگی)، بزمیہ، حسن و عشق، مہر و مابت، اوری، جتائی، غاو و گلہ، ٹوک و ٹکار پنت و رمانشت و پین پین قسم نا سوال جواب، وساہت، متل داڑسکان کہ مذہبی، اخلاقی موضوع تے آن بیدس لولی، زہیری و مودہ ہر وڑ نا خیالاک پیش

کننگا نو۔“ (مینگل، 2004، 10) مثنوی ٹی ہرپہ نارابند مریرہ دانی ردیف وقافیہ نابرابری مریک۔
 ارٹمیوٹھپو ناردف قافیہ جتا مریرہ۔ ہندن مرسا مرساد اصنف ٹی بھلا بھلا داستانک بیان مریرہ۔
 خلقی شاعری ٹی نئے مثنوی نابھازاٹھپو تے خنہ۔ ندرہ کشی مثنوی نا اہم انگاشخ مریک۔
 داڑان بیدس مثنوی چارہ مفک۔ براہوئی خلقی شیرک ندرہ کشی آن پُراریر۔ براہوئی خلقی شیرتاٹھپو نا
 اولیکو بندخارجی دنیاغان ندرہ کسے پیش کیک۔ اوارٹمیو بندٹی تخلیق کارتینا ہیست، کلہواو اوست نابیانے
 کیک۔ خلقی شیرتا کلان زیبا غارنگ اوفنا ندرہ کشی اے ہراٹی او فک تینا زندادروشم ے پاش کرینو۔
 تورات، زبور، انجیل، زرتشت، مہا بھارت و پین چندی مذہبی و تاریخی آ کتابا تے ٹی ہم ندرہ
 غاک پیش مرسا کرینو۔ قرآن ٹی ہم چندی آ ندرہ غاک خنگرہ۔ سورۃ الرحمن اے اگہ اُنکے دُچا ندرہ
 غاتا زیارے۔ قرآن ٹی خدا جا گہ کس دُغار نادرہ ے بیان کیک او وجا گہس دُغار ناباغ تازیبا ئی
 اے اوختس جنت ناباغ آ تا ندرہ کس نشان ایٹک۔ وختس آفت سینا او جا گہس پُر جہم، گروک و
 گورتچ نا منظر نشان ایٹک۔ جنت و دوزخ نابھازا نگر ندرہ غاتا حوالہ ہم قرآن ٹی خنگلک۔ ہندن سورہ
 ”الرعد“ ٹی اللہ پاک ندرہ سینا بیان اے داوڑ کرینے۔ ”مٹ۔ پین (ہبو) ہمو خد اے او دُغار اے
 ودیفے او ٹی مش او جوتے جوڑ کرے او وڑ وڑ نامیوہ تے جوڑ کرے او پدا ہمو ہمو میوہ غاتا ارا ارا وڑ
 جوڑی کرے۔ اون اے دے تون بدل کیک۔ ہبو دُغار اے اسے ایلوڑ تون ملوکا ٹکراریر۔ اودا تیبی
 انور ناباغاک اریر۔ (خولم نا) فصلاک اریر۔ ارا ناراد رختاک اریر۔ اسہ ماس آن بھازا نگرک پیشن
 مریرہ۔ پدا جتا ماس تیان پیشن مروکاک اسہ دیر کسے آن سیر کیرہ۔ ولے بھازا نگر تے بھازا نگر تا
 زیہا میوہ اوچس ٹی بڑائی رسینگلک۔ (ناصر، 2002، 279)

ندرہ کشی ارا بھلوٹخ مریرہ۔ اول زمانی ندرہ کشی ہر ابدل مرسا کیرہ۔ ارٹمیو مکانی ندرہ کشی
 ہرا اسہ جاگہ مریرہ او بدل مفسہ۔ زمانی و مکانی ندرہ کشی نامستی اراٹخ مریرہ۔ اسٹ فطری اوارٹمیو
 مصنوعی۔ فطری ہمو ندرہ ے پارہ ہرا کہ قدرت نا کنڈان تخلیق کروک مریک۔ ہمر کہ مش، جنگل، ہتم، جو،

چٹل اوپین پین۔ داڑان بیدس مصنوعی ندرہ غاتے ٹی ہموندرہ غاک بریرہ ہرافتے جوڑکننگ ٹی
 انسان ناؤومریک۔ ہمرکہ خوشی ناچی، جنگ جھیرہ، غم ناماتم اوپین پین۔ ندرہ کشی ناوڑتے کن ڈاکٹر نصیر
 احمد ناصر پانک ”ندارہ غاک اراوڑناوا، زمان او مکانی۔ زمانی ندرہ غاتے آن مراد ہموندرہ غاک او
 ہرافتا تعلق وخت ستون مریک ہندا خاطر آ دابدلینگوک (تغیر پذیر)، بروک او فنامروک مریرہ۔ ولے
 داڑان پینکھر مکانی ندرہ غاک ہمرکہ خاص انگا جاگہ غاتے تون تعلق تخرہ۔ ہندا خاطر آن دافک
 اُرے اسکان سکرہ اوبدل مفسہ“ (ناصر، 2002، 324)

براہوئی خلقی شاعری ٹی ندرہ کشی۔

خلق آ مخلوق کشت وکشار ٹی زنداے گدر بفرہ۔ دامخلوق موسم ناشینی بڑزی آن ولد
 مسنو۔ ہتم آن مسٹ خشکا وہ ٹی لنگاران گڈ ڈغار کن دیر نا گرج مسکہ۔ دیر پھریا وھو کا چٹل آتے آن
 بسکہ۔ پرتیکن براہوئی مخلوق رب آن دُعا ہم کریکہ کہ جھمرئس برے او خشکا وہ نا ڈغارک آباد مریر۔
 ہرا تم جھمرئس بسکہ او گورچ چکا کہ جھمرے دریکہ یا پڑی ئس چٹنو یکہ گڑاشیر ٹھیفو کا بے امیت مسکہ۔ گڑا
 ہمو منظرے خلقی شیر تے ٹی داوڑ پاریکہ۔

جھمرس تھینے گورچ چک صاف کتہ
 گناہ ئس کرینے دا جارنی معاف کتہ
 جھمرس تھینے پڑی ئس چٹپک
 اخس کہ چکس تہ لیلی مور کٹپک

(مینگل، 1994، 37)

دیگر آن گڈ مش تا پد آن دے کیہلنگ ناوخت آ دے ناروشن و پو شکنا رنگ بدل مرسا
 خیسنی آ خلیک۔ پداہرا تم بڑا جھمرک بریرہ گڑا داند ارہ اسہ زیبا و منظرئس پیش کیک۔ خلقی آ شیر تے
 ٹی ننے جھمرنا بھازا نگا شیرک دوبریرہ۔ خلقی شیر ئسے ٹی خیسن آ جھمرنا داند ارہ داوڑ پیش کنزگانے۔

آسمان آ پاش کرے جمرس خیسُن ءُ
چُک آ نبار دنداک پائے لیلیٰ ناہیں

(مینگل، 2015، 15)

بزغرک تینا زندنا مچار نگے خلقی شیر تے ٹی پارسا بسونو۔ براہوئی خلقی شیر تا تخلیق کروکاتے ٹی
اسہ کرد بزغرنا ہم ارے۔ بزغرک ہر اتم تینا ڈغار تا کاریم ٹی مسنویا ہمپ ولڈنا وخت آ کسریٰ مسنویا۔
انت کس خنانو گڑا او فتنے تینا شیر تے ٹی پارینو۔ ہندن نے خلقی شیر تے ٹی ساہدار اوچک آ تا شیرک
ہم نظر بریرہ۔ پیر محمدز بیرانی پائیک ”ہندن بزغر خراس نا جوڑہ تون یا بچ آ تون پیشتمک تو او ہم ہمو تم
شعر آں بارگڑا اس لوظ تینا دوی آن کٹک۔ ذرت، خولم او ایلو فصل آ تالاب ولانی نا وخت سات تیری
کن اوتم دم کشنگ کن گڑا نہ گڑا اس پارہ۔ دافک شعر تا وڑٹ مُستی بریرہ“ (مینگل، 2004، 37)
چوٹولی اسہ چک نئے ناپن اے۔ براہوئی پاروڑتے ٹی نئے دا بھازانگا پن تے ٹی خنتک۔ ساراوان ٹی
چوٹولی، جھالاوان ٹی، چوٹیلو، رخشان ٹی چوٹالی او ہر اتم دا براہوئی مخلوق سندھ ٹی مسکہ گڑا دادے چوٹیلی نا
پن اٹ پاریکہ۔ چوٹولی چک نا بھازانگا ٹھپوک ہم نظر بریرہ۔ افضل مینگل پائیک ”شوان گھرتون
سنگت مریک۔ کسری چوخت اودے چوٹولی نظر بریک۔ تو اودے تینا خلقی چک نا ناز و انداز ہنداخہ
دوست بریک کہ او نا ذکرے لیلیٰ مور تے ٹی کیک“ (مینگل، 2004، 41) گڑا اس ٹھپو تے ٹی دا
چک نا اندارہ خاک دہن پیش کنگانو۔

چوٹولی چک نئے تو سونے کلیر آ
دوتے کنا تفنیو لیلی ءِ خلیہ
چوٹولی چک نئے پل تے اٹ چپ ءِ کیک
لیلی نا چنکی اُستے کنا کپ ءِ کیک
چوٹولی چک نئے پل تیٹی گور ءِ کیک

گندی نا گند ئے خنتے کنا کور ء کیک

(مینگل، 1994، 11، 37)

براہوئی مخلوق مالدار مسنو۔ اوفتا کاریم کھر خوافنگ مسنے۔ ہمپ ولڈنا وخت نئی اوفتا سواری
 بچ او بیشک مسنو۔ اوفک پہوال منسو او موسم نابدل مننگ تون تینا زندے آ سود ہی ٹی تیر کنگ کن اسہ
 جاگہ غان ہمپسہ پین جاگہس انارہ۔ دا پہوالاک خراسان آن تچ نا وخت (سردی) اٹی سندھ ناکنڈا
 انارہ۔ بھاز آ خلقی شیر تے اوفتا ہمپ وبٹ نادرک ملک۔ اوفک ہرا تم سندھ ناسفر کن پیش تمارہ گڑا او
 بولان ناکسرتے آن مچھ بی بی نانی اودر بی ءے خلیسہ سندھ آ انارہ۔ دا کسر ٹی اوفک چندی ندارہ غاتے
 خنارہ۔ پیر محمد زبیرانی نوشتہ کیک کہ ”مالدار اک او پہوالی آ مخلوق اسہ جاگہ غان ایلو جاگہ کن سفر کیرہ تو
 چنکا چنکا چنکا کسری ہنسا او شعر خلسا کارہ“ (مینگل، 2004، 37) ہندن منہ بند آتے ٹی تینا سفرنا
 خنوکا شار تا او تینا سواری بچ آتے نازیفسیا ندارہ غاتے دہن پیش کرینو۔

پچاک قطارو

ورناک سوارو

نن کا نہ وطن آ

دربی نا بیرکو

خوشی نا دیکو

نن کا نہ وطن آ

بولان نا دیرے

بی بی نانی نا پیرے

نن کا نہ وطن آ

مچھ ء نا شارے

نن کا نہ وطن

(مینگل، 2005، 117)

براہوئی مخلوق مَش تے ٹی رہینگانے۔ براہوئی مخلوق تے اینو ہم مَشی آ بندغ پاننگک۔ او بھازا جاگہ براہوئی لوز نامعنا ہم ”مَش آن بروکا“ پاننگک۔ پھر و برف پٹ آتیا ہم مسکہ ولے مَش تازیاتخ ناوخت (سردی) کئی یکا مرسا کرینے۔ ”چلہ تر 25 دسمبر آن ہلیک۔ داچلہ ء سخت انگا چلہ پارہ۔ داٹی پارہ ہچو بوجس خریپک۔ داچلہ ٹی بخ پرو برسات بھاز مریک۔ مست مخلوق گدان ء مَش نا اراتے ٹی رہینگارہ۔ برف بھاز ہٹیکہ۔ مخلوق ہروخت بامب آتا برف آتے کرارہ“ (مینگل، 2004، 16)

براہوئی مخلوق برف نا ذکرے تینا خلقی شیر تے ٹی بھاز زیات کرینے۔ داشیر تے ٹی مخلوق تینا پنی آ مَش چلتن و ہر بوئی ءے ناز یفنو۔ برف کئی گاڑی نابند مننگ نا احوال ہم خلقی شیر تے ٹی ملک۔ براہوئی خلقی آ مخلوق برف نا اندارہ کشی ءے دہن کرینو۔

مش	تا	برف	آتا	پیہن ی
لاڈی	جتا	اُن	ای	و نی
برفاتے	ہبو	لک	پاس	ء نا
برفاک	مثالٹ	کاس	ء نا	
ہر بوئی	نا	برفاک	ء	وخت نا
پناک	زِ رانو	درخت	نا	
پتے	کنا	او	ہنپسہ	
شیخ	اصل	آ	گاڈیک	ہنپسہ
گورچ	ہبو	شال	آ	نا

لاڈی ء سما اف حال ء نا

(مینگل، 2000، 98، 99)

گورچ ہر اتم چلک گڑا موسم بھارتی مریک۔ دا گورچ بخ آن بیدس درخت اولک آتیٹی
فاندہ اونخان رسیفک۔ افضل مینگل ”چمکلی“ ٹی پائیک ”براہوئی خلقی شاعر کہ اونناراج ء ناشوان،
بزغر، گجبت، نیازی پیرو ورونا وچناک مریرہ۔ اوفناما زند خواری، محنت، لنگار، لاب رسم ورواج، لٹ و
بیر سردار لکرتا پیتا تے ہلنگ، سفر و غریبی او آہڑنا باسنی و چلہ نارف گورچ آتے ٹی گدرینگانے۔ او فک
لنگڑی و ملاسی تے برداشت کرینو۔ اوشوانی، مالداری ام کریسہ ہنانو“ (مینگل، 2004، 14) براہوئی
مخلوق قدرت ناکندان بروکا گورچ نابارہ ٹی تینا خلقی آشیر تے ٹی داوڑندارہ کشی کرینے۔

ہبو	گورچ	نا	سٹ	آتے
بارفے	درختا	تا	لٹ	آتے
ہبو	گورچ	نا	لوڑا	آتے
بارفے	درختا	تا	چوڑ	آتے
کیوہ	گورچ	نا	ہیتا	آتے
بارفے	مکاتا	نا	ختیتا	آتے

(مینگل، 2000، 85)

جھمر تینا بنگ تون وخت نس پھر ہتیک اونخ ٹی برف ہم۔ ہندن وخت نس ہتم ٹی جھمر
تر ونگڑ شوک۔ گڑا داتر ونگڑ آن باغے درخت او فصل آتے تسخان رسینگ۔ تر ونگڑ آن پر ہم تیز مریک
پد امش و جل تے آن دیر بھارتی اٹ وک۔ تر ونگڑ ناہتم یا تیار آ فصل نالاب نا وخت آ بنگ
آن بزغرک فریشان مسنو۔ اودا نا بنگ آن غم ٹی مسنو۔ داندارہ ء خلقی شیر تے ٹی دہن یات
کننگانے۔

ترونگلو	ہلکونے	مروے
دیر	تہ	تخ و گروے
دیر	تہ	بسونے شم ء ٹی
بزغک	تمار	غم ء ٹی
ہُبو	ترونگلو	نا رنداتے
دیر	تہ	پرغانے بنداتے
اللہ	بچنے	زاغاتے
ترونگلو	گٹانے	باغاتے

(مینگل، 2000، 87)

بزغک سھورتون تینا ڈغار تے کن پیش تمارہ او شوانک مالے شیوان کن دریرہ۔ ہندن ہر اتم ہمپ ولدنا وخت مسکہ گڑا خاہوت آک صوب دے ٹک تننگ نا وخت آ اولیکوروشنائی ٹی سفر کن توکل کریرہ۔ کسرتی اوتے نن تما کہ گڑا او فک جو انو جا گھس نس تینا خاہوت و ساہدار تے کن گچین کریرہ اوڑے تینا نن ے گدریفیرہ۔ پیر محمد زبیرانی دھن پانیک ”شوان ہرا وخت میل و ہیٹ تے نن نیمہ غا خوافنگ کن دیک تو او وخت اوڑتون بے زبان آسہدار تان بیدس کس سنگت مفک کہ اوڑتون ہیٹ کرسا کائے۔ او تینا سات تیری کن گڑا نہ گڑا اس لوظ گٹاٹ پانک۔ دافک شعر نا وڑٹ او نا زبان آن پیش تمرہ“ (مینگل، 2004، 36) ہندن ہر اتم چانڑدہ نن ناٹو بے مسکہ اونن زیبا مسکہ روشنائی نا نن نا احوالے خلقی شیر تے ٹی پاریرہ۔ او ہرام نن تے ٹی ٹو بے ے ماگیر ہلکہ تو او دے مونجھائی نا ندارہ نس خیال کریرہ خلقی شیر تے ٹی دھن ندارہ کشی کننگانے۔

آلم ننا ہمپنے صُحب ء نا پاشی آ
بلغو تہ کنگونے جنڈ آتے ماشی آ

آلم ننا ہمپنے توبے ء ماگیرہ
جتاکپ کنے آن نے ملنموت ساگیرہ

(مینگل، 2015، 12، 13)

کھٹیا

مسکونی مخلوق نے ناخواندہ اوسادہ خیال کننگا نے۔ اینودنیائی ٹیکنالوجی ناشوشہ ارے۔
ادب اے ہم پوسکٹو وڑترسا اسہ پن نس تننگا نے۔ ولے مسکونی مخلوق نا ادب اے کس نس شیف
خلنگ کپک۔ براہوئی خلقی شیرتا خالق (ٹہیفوکا) بزغرشوان، نیاڑیک، پیر وورناک مسنو۔ باقاعدہ وڑ
اٹ خلقی شیرتا اچو تخلیق کار (ٹہیفوکا) نس متنہ۔ اسہ اسہ بند آٹھپوتے ٹی وودوکی بسنے۔ داشیرتا بارہ اٹ
پاننگا نے کہ داسات تیری کن مسنو۔ راست داڑان چپ ارے۔ دا خلقی شیرک مروارتیان پُراریر۔
دا شیرتے ٹی اوتافن وکمال خننگ۔ ہماوسادہ ہی نئی فطرت ناندارہ غاتے تینا شیرتے ٹی بیان کرینو۔
دامقالہ نئی خلقی شیرتا فطری آندارہ غاتے پیش کننگا نے داڑان بیدس ایلوندارہ غاتا ام پٹ وپول
کننگ مریک۔ براہوئی خلقی شیرتا ناندارہ غاتے چنگ او بند نسے ٹی بیان کننگا نے۔ ہرا کہ ٹہیفوکا تا کمال
پاننگ مریک کہ ہماوچنکو (گونڈ) بند نسے ٹی پوراؤ ندارہ نسے بیان کرینو۔

کتاب آک

- جمال انور (2017) 'ادبی اصطلاحات'، نیشنل بک فاؤنڈیشن اسلام آباد۔
- سرپرہ، حفیظ، (2016) براہوئی پوسکنا شاعری ٹی ندرہ کشی، پٹ پولی جاچ۔ غیر مطبوعہ ایم فل مقالہ، بلوچستان اسٹڈی سینٹر، جامعہ بلوچستان کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (1994) چوٹولی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2000) منگلی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2004) چمکلی، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2005) شیشلو، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- مینگل، افضل (2015) لیلیٰ موڑ، براہوئی اکیڈمی کوئٹہ۔
- ناصر، نصیر احمد، جمالیات (2002) 'جمالیات' قرآن کی روشنی میں، مجلس ترقی لاہور۔